

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

жет появиться художественно-публицистический очерк, статья.

Применение метода проблемно-исследовательской деятельности на уроках мировой литературы приводит к повышению активности старшеклассников, заинтересованности в качестве получаемых знаний, дает широкие возможности проявлять свои способности, таланты и личностный подход к поставленным проблемам и способам их разрешения.

Литература:

1. Брушлинский А. Н. Психология мышления и проблемного обучения / А. Н. Брушлинский. – М., 1983. – 93 с.
2. Брызгалова С. И. Проблемное обучение в начальной школе. Учебное пособие. Издание 2-е, испр. и доп. / С. И. Брызгалова. – Калининград: Калининградский университет, 1998. – 91 с.
3. Величко О. В. Проблемне навчання як засіб підвищення пізнавальної активності молодших школярів / О. В. Величко // Таврійський вісник освіти. – 2013. – №3. – С.192-195.
4. Кудрявцев В.Т. Проблемное обучение: истоки, сущность, перспективы / В. Т. Кудрявцев. – М., Знание, 1991. – 79 с.
5. Лернер И.Я. Поисковые задачи в обучении как средство развития творческих способностей / И. Я. Лернер. – М., 1969. – 165 с.
6. Максимова В.Н. Пізнавальна діяльність школярів. Проблемний підхід до навчання в школі / В. Н. Максимова. – М., 1973. – 71 с.
7. Махмутов М.И. Организация проблемного обучения в школе. Книга для учителей / М. И. Махмутов. – М.: Просвещение, 1977. – С.8.
8. Рубинштейн С.Л. О мышлении и путях его исследования / С.Л.Рубинштейн. – М., 1958. – С. 14.
9. Скаткин М.Н. Методология и методика педагогических исследований / М.Н.Скаткин. – М., 1986. – 185 с.
10. Фурман А.В. Проблемні ситуації в навчанні. Книга для учителя / А.В.Фурман. – К., Радянська школа, 1991. – 191 с.

Сергієнко В. П.*

ЗАСТОСУВАННЯ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ МОВНОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ

У статті розглянуто роль особистісно орієнтованого навчання у формуванні в учнів мовної компетентності.

Особистісно орієнтований підхід поєднує виховання та освіту в єдиний процес допомоги, підтримки, соціально-педагогічного захисту, розвитку дитини, підготовки її до життєтворчості.

Метою особистісно орієнтованого навчання є процес психолого-педагогічної допомоги дитині в становленні її суб'єктивності, соціалізації, життєвому самовизначенні. Навчальний процес насичений знаннями, які повинен засвоїти учень, має бути насичений і розумінням, писав А. Н. Леонтьєв [3, с. 34].

Формування культури життєдіяльності особистості є найви-

* © Сергієнко В. П.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

щою метою особистісно орієнтованої системи. Така мета й сучасної лінгводидактики, за визначенням М. Пентилюк [2, с. 58]. Зокрема, формування високоосвіченої, інтелігентної, самодостатньої творчості особистості з інноваційним типом мислення й діяльності. Для нашої статті важливим є етап шкільного навчання рідної мови і процес формування мовної особистості.

Мовна особистість – людина, яка володіє навичками та вміннями користуватись писемною формою української літературної мови в різних сферах суспільного життя. Єдина й обов'язкова для всіх орфографія, як і єдина орфоепія, сприяє піднесенню загальної лінгвістичної культури учнів [1, с. 4-5].

Для свідомого вироблення орфографічних навичок варто використовувати технології розвивального навчання. Наприклад:

1. Послідовне виконання орфографічних операцій, зумовлених вибором нормативних написань.

У процесі застосування правил доцільна така послідовність виконання дій:

– зіставлення мовленнєвої одиниці з літературним аналогом;

– спеціально скероване голосне або відкрите, промовляння відібраного для написання слова;

– внутрішнє, «про себе», поскладове орфографічне промовляння слова під час передачі його на письмі;

– виділення орфограм за характерними ознаками, властивими складовим елементом аналізованої лексеми;

– відтворення в пам'яті учнів необхідних правил відповідних положень для визначення умов уживання орфограм;

– розкладка змісту орфографічного правила та його аналіз;

– висновок про нормативність вибраного написання.

2. Комплексне використання різновидової навчальної діяльності, спрямованої на практичне застосування орфографічних знань:

2.1. Вправи на артикулювання звуків, деформована вимова яких спричиняє появу орфографічних помилок. Наприклад:

– вислухати розповідь однокласника про те, як він виконує домашні завдання з української мови. Проаналізувати його вимову наголошених (ненаголошених) голосних звуків;

– порівняти вимову губних приголосних в українській і російській мовах, передати їх на письмі.

2.2. Вправи для сприймання тексту на слух. Наприклад:

– визначити слова з м'якими приголосними, пояснити особливості передачі їх на письмі;

– згрупувати слова за видами орфограм, пов'язаних із передачею на письмі голосних у корені слів.

2.3. Звуко-буквенний аналіз слів. Наприклад:

– виконати повний фонетичний розбір слів: матір'ю, рядно, верф'ю. Пояснити вимову й написання аналізованих слів.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

2.4. Творчі вправи. Наприклад:

– від поданих іменників утворити прикметники. Пояснити орфограми в похідних словах, порівняти з аналогічними формами російської мови;

– написати твір за опорними словами, попередньо пояснивши їх правопис.

3. Корекція орфографічних умінь і навичок. Сюди входять:

– спостереження й аналіз діалектної чи видозміненої дією спорідненої мови лексеми з неправильно вжитою орфограмою;

– зіставлення її з нормативним написанням літературної мови;

– виконання аналітичних вправ із метою запобігання правописних відхилень, фонетичного, орфографічного розборів;

– конструювання слів за поданими моделями й без них, утворення заданих граматичних форм;

– творчі вправи, що включають у себе складання текстів, вправи-редагування й переклади.

Для свідомого вироблення орфографічних навичок використовуємо творчі вправи, які б викликали допитливість, спостережливість, кмітливість і наполегливість школярів у роботі. Наприклад, різні види диктантів.

Диктант-тест – це спеціалізоване завдання словесного, мовознавчого характеру, яке дає змогу визначити рівень лінгвістичного, образного мислення учня та сприяє диференційованому підходу до особистості.

Диктант-гіпотеза – це така форма навчальної діяльності школярів, коли вони, розв'язуючи лінгвістичне завдання, наводять власні припущення, здогади, формулюють висновок, перевіряючи його практично.

Можливі різні методичні варіанти таких завдань. По-перше, учитель сам формулює мовну проблему. Потім дає учням окремі орієнтири, навідні запитання, вузлові моменти, приклади. Школярі під керівництвом педагога висловлюють власні міркування, роблять узагальнення, висновки. По-друге, учитель ставить проблему, рекомендує необхідну наукову літературу. Учні опрацьовують її вдома й шукають власні підходи до розв'язування мовної проблеми, формулюють відповідні наукові положення.

Диктант-гіпотеза розвиває в учнів гнучкість мислення, навички лінгвіста-дослідника.

Диктант-алгоритм. Алгоритмом називають суворо регламентовану систему дій, необхідних для розв'язування проблеми.

Диктант-алгоритм формує розумову активність, прагнення здобувати знання, самостійність. Цей вид роботи навчить дітей застосовувати правило на практиці в нестандартних умовах, розмежувати зовні подібні орфо-, пунктограми.

Особливо ефективними диктанти-алгоритми будуть одразу після первинного ознайомлення з новим правилом, на етапі закріплення знань, формування вмій та навичок.

Можливі кілька різновидів такого диктанту. Перший

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

передбачає самостійний аналіз учнями певних мовних явищ за схемою-алгоритмом, яку запропонував учитель або яку учні склали перед цим колективно. Другий різновид включає написання учнями диктантів-алгоритмів типу «Як я застосовую правило на практиці», «Схема моїх міркувань».

Диктант інформаційної дії. Як відомо, теоретичний матеріал, викладений у шкільних підручниках, максимально спрощений, лаконічний, навіть «сухий». Мета диктанту інформаційної дії – розв'язувати навчальні завдання й водночас зацікавлювати дітей новими, загадковими, незвичними явищами, фактами лінгвістики, інших галузей. Диктант такого виду «включає» зорову, слухову, рухомоторну пам'ять, підсвідомість, активізує пізнавальну діяльність школярів.

Диктант-диспут. Справжній розвиток залежить від того, що і як засвоює учень, як учитель керує цим процесом. Цінність диктанту-диспуту полягає в тому, що знання здобуті в процесі зіткнення думок, відрізняються високою мірою стійкості, узагальнення. Результативність його залежить від ретельної підготовки учнів, глибокого попереднього ознайомлення з фактичним матеріалом, різними точками зору, гіпотезами.

Диктант-змагання (гра). Подібна форма роботи практикується, наприклад, у грі «Впіймай слово». Учитель читає текст, а учні, почувши займенник, плещуть у долоні чи піднімають сигнальні картки. Пропонується кілька різновидів даного диктанту.

1. Змагання за словниками, довідниками. За 2-3 хвилини учні мають знайти й вписати певні слова, словосполучення, відповіді на запитання.

2. Диктант у формі лінгвістичного аукціону. За визначений проміжок часу учні пригадають, наприклад, фразеологізми, записують їх. Переможець той, хто пригадав найбільше стійких словосполучень.

3. Усний диктант-змагання поміж рядами. Представники кожного ряду по черзі називають, наприклад, слова із префіксом с-. Час на роздуми – 5 секунд. Хто перевищує термін, вибуває з гри.

Програмовані диктанти. Ефективність цього виду диктанту в тому, що він формує в учнів самостійність, уміння швидко вибирати єдино правильний варіант, оперативно застосовувати правило. Диктант дає змогу проводити тренування та контроль на великій кількості прикладів із мінімальними затратами часу, диференціювати процес навчання.

Можливі словникові, вибіркові диктанти, їх машинні варіанти, які можна проводити за допомогою перфокарт, кодоплатівок з отворами.

Є кілька різновидів програмованого диктанту. Перший передбачає знаходження учнями правильної відповіді на поставлене запитання з кількох можливих. Наприклад, у якому займеннику допущено орфографічну помилку?

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

1. Хтось. 2. Який-небудь. 3. Абищо. 4. Казна що.

Учні записують цифру 4.

Другий різновид включає комплексні завдання із цифровим кодом на перфокартах.

Також використовуємо цілу низку вправ, що спонукає до самостійного мислення і винахідливості. Наведемо приклад.

Вправа за кодом. Перевірити, чи правильно вставлені букви, за кодом, де позначено орфограми й порядок розташування слів.

Бе..корисно, прив'язувати, ..сохнути, пр..хитрий, ..формувати, розписка, пр..глушено, бе..змінне, ..хвалити, приморський, ро..хитати, ..чорніти, ..пробувати, ро..танути, пр..пнути, пр..довгий, ..кидач.

з	и	з	е	с	з	и	з	с	и	з	з	с	з	и	е	с
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17

Вправа з ключем

Завдання: випишіть у ліву колонку слова із вставленою буквою і, у праву – із вставленою буквою и.

Щ..т, ск..ртоправ, сн..п, ч..тко, пок..с, ч..сто, ш..шкар, окр..п, др...жджі, заб..рати, слідоп..т, розк..ш, підп..рка, підп..рати, самоск..д, кор...сно, пог..дний, гр...б (рослина), шістдесят, св..нар, ш..роко, заст..байте (наказовий спосіб).

Ключ. З останніх букв прочитайте другу частину вислову О. Довженка: «Життя таке коротке...».

Використовуємо технології розвивального навчання, зокрема дослідницьку діяльність учнів.

Дослідницька робота спонукає учнів до пошуку цікавої інформації, активно формує вміння й навички, бажання самоосвіти, самовдосконалення.

Картка дослідника, учня сьомого класу:

Тема: «Вживання частки НЕ в усному та писемному мовленні».

Мотиви дослідження даної теми.

Переглянувши сторінки підручники від третього по сьомий клас, де мовиться про вживання НЕ, робимо висновок, що в усіх підручниках частка НЕ подається лише як заперечувальна. Хоча можна відшукати безліч прикладів уживання цієї частки з іншими відтінками значень. Звернімося до прикладів.

Частка НЕ виступає як заперечна:

1. Не ходи, не нуди, не залицяйся, не сватай, не піду, не сподівайся (Т. Шевченко).

2. Ой п'є Байда мед, горілочку Та не день, не нічку та не годиночку (Нар. творч.).

3. Не велику, але й не малу діжку купив дядько для чорта (Нар. творч.).

Частка НЕ виступає як стверджувальна:

1. Цієї книжки не можна не читати.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

2. Що боже, ти мій господи! чого тільки не продається на тій ярмарці! (за М. Гоголем).

3. Перебендя старий, сліпий, – Хто його не знає (Т. Шевченко).

Частка НЕ не лише стверджує, але й має відтінок підсилювальної якості, вищої ступені дії

1. Тут Іван-богатыр як не замахнеться мечем та як не вдарить змія по голові (Нар. творч.).

2. Чи я тобі не козак, не козак? Чи я тебе не люблю, не люблю? Чи я тобі черевичків не куплю, не куплю? (Т. Шевченко).

НЕ поряд зі ствердженням має й певні відтінки впевненості або невпевненості:

1. Що не кажіть, а правди ніде діти (Л. Глібов).

2. Такі скрині з ясеня були чи не найкращими сховищами для одягу (В. Скуратівський).

3. Щоб ти не взяв, скрізь потрібно людської праці.

Для формування інтересу та успішного навчання на уроках мови доцільне використання алгоритмів. Наприклад.

Кома при обставинах, виражених одиничними дієприслівниками:

1. Він (Іван), не вагаючись, жебонів своїм козячим голосом, хвалив, сподівався, божився й прохав. (М. Коцюбинський).

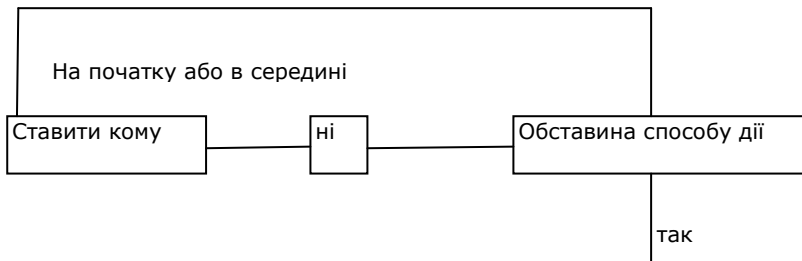
2. На вогні корчуватім, у широкому полі в казані допріває, булькочучи, каша. (А. Малишко).

3. На вулиці йдуть співаючи, дівчата, а під гармонію танцюють парубки. (В. Сосюра).

4. Пірнаючи та виринаючи, він плив усе далі й далі від берега, поки зовсім не зник із наших очей. Солдат сів і, сидячи, підняв руки. Гай лежав розпластавшись. (О. Гончар).

1. Знайти обставини, виражені одиничними дієприслівниками.

2. Де вони стоять у реченні?

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

Нині, коли гостро постала проблема відродження рідної мови, національної культури, формування національно-мовної особистості, вивчення мови має стати вивченням словесності.

Словесність є інтегрованим курсом, який дає змогу глибше пізнати слово пізнати й сам дух народу, його неповторні національні риси. Важливою особливістю уроків словесності є вивчення мовних одиниць на основі аналізу тексту в єдності змісту й форми.

Вивчення мови на основі аналізу тексту в єдності змісту й форми сприятиме вихованню уваги до слова, пізнаванню слова, збагаченню мовного запасу, формуванню читача й слухача, розвитку відчуття мови, уміння бачити всі відтінки значення слова, глибини його виразності, усвідомленню неповторності мовної особистості. На цій основі разом із засвоєнням мовної системи школярі будуть набувати комунікативних умінь, навчатися мотивовано, грамотно використовувати мовні засоби в різних умовах спілкування відповідно до змісту й ситуації мовлення.

Отже, проблема грамотності учнів не втрачає своєї актуальності в сьогоденні. Писемна грамотність – один із показників загального рівня культури сучасної людини.

Література:

1. Козачук Г. П. Підвищення грамотності учнів. – К.: Освіта. – 1995. – С. 4-5.
2. Пентилюк М. І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики. – К.: Ленвіт. – 2011. – С. 58-59.
3. Освітні технології / за загл. Ред. О. М. Пехоти. – К.: А.С.К. – 2001. – С. 34.